

ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME FAALİYETLERİNE SAĞLANAN YENİ TEŞVİKLER

Tevfik BAYHAN ^(*)

1 - GİRİŞ

Günümüzde, bilgisayar, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı gelişmeler sonucunda bilgilerin, mal ve hizmetlerin uzun mesafeler boyunca kolay ve hızlı iletilmesi arzın ve dolaşımıyla firmalar ve devletler arasındaki rekabetin küreselleşmesine imkan sağlamaktadır. Bu süreç, uluslararası rekabet kurallarında köklü değişikliklere yol açmış bulunmaktadır. Bu değişikliklerin başında teknolojik değişime ve yenilik faaliyetlerine verilen önemin artması gelmektedir. Yeni bilgi ve teknolojilerin üretimini sağlayan Ar-Ge faaliyetleri yenilik sürecinin önemli bir unsuru ve yenilik ise ekonomik büyümenin sürükleyici gücüdür. Yani, Ar-Ge yenilikleri ve yenilikler ise sağladığı verimlilik artışıyla, ekonomik büyümeyi ve sonuçta yaşam standartlarını iyileştirmenin sürekliliğini desteklemektedir.

Belirtilen nedenlerle ülkemizde çeşitli mevzuatlarla; yatırım, ihracat ve istihdam teşviklerinin

yanı sıra Ar-Ge teşviklerinin de sağlandığını görmekteyiz. Bu çalışmamızda, TBMM tarafından 28.02.2008 tarihinde kabul edilerek yayımlanan Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun¹ ile sağlanan yeni teşvikler irdelenmeye çalışılacaktır.

2- TEŞVİK KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN TEŞVİKLER

2.1. Genel Olarak Teşvik Kavramı

Ekonomi biliminde "Teşvikler"; hedeflenen ekonomik faaliyetlerin diğer ekonomik faaliyetlere oranla daha fazla ve hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamak için, kamu tarafından çeşitli yollarla sağlanan maddi ve/veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanmaktadır². Küreselleşme sürecinin etkileri ile teşvik politikaları, ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarını gerçekleştirebilmelerinde, küresel rekabet ortamında rekabet güçlerini artırarak dünya olanaklarından daha fazla yararlanabilmelerinde ve dolayısıyla refah düzeylerini artırabilmelerinde,

^(*) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Müfettişi

¹ 12.03.2008 tarih ve 26814 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

² Turan SERDENGEÇTİ, "Türkiye'de Yatırım Teşvik Uygulamaları", Ankara, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü Yayınları, 2000, s.1

ekonomi politikalarının önemli araçlarından biri durumuna gelmiştir³.

Teşvikler vergi indirimi (bu kapsamda Ar-Ge indirimi de bulunabilmektedir), vergi muafiyeti, vergi iadesi, düşük faizli krediler gibi finansman avantajlarının sağlanması, enerji yardım ve indirimleri, arazi tahsis ve hibeler (ve sigorta prim indirimi) gibi değişik yöntemlerle uygulanabilmektedir⁴.

2.2. Türkiye’de Uygulanan Teşvikler

Cumhuriyetten öncesinden beri uygulana gelen teşvik politikaları uygulamaları günümüze kadar oldukça çok değişikliklere uğramıştır. Bu süreç içerisinde gerçekleştirilen teşvik uygulamaları Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarla belirlenen mevzuatlarla yürütülmüştür ve yürütülmektedir. Günümüz Türkiye’sinde uygulanmakta olan teşvikler, çok çeşitli kararname ve kanunlarla düzenlenmektedirler. Bu kanunlara örnek olarak, 2581 sayılı “Deniz Ticaret Filosunun Geliştirilmesi Ve Gemi İnşa Tesislerinin Teşviki Hakkında Kanun”, 5225 sayılı “Kültür Yatırımları Ve Girişimlerini Teşvik Kanunu”, 2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu”, 4325 sayılı “Olağanüstü Hal Bölgesinde Ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması Ve Yatırımların Teşvik Edilmesi İle 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ve 5084 sayılı “Yatırımların Ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”u verebiliriz. Bu kanunların yanı sıra vergi, iş ve sosyal güvenlik kanunları, çeşitli karar ve tebliğlerle de teşviklere ilişkin düzenlemeler yapıldığını görmekteyiz.

Teşvik kanunları içerisinde kanaatimizce en önemlisi olan 5084 sayılı kanun 06.02.2004 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup, kanunda 5228, 5350, 5568 ve son olarak 5615 sayılı Kanunla uygulama ve yararlanma koşulları açısından çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Teşvik kapsamında, kişi başına gayri safi yurt içi hâsıla tutarı 1.500 ABD Doları veya daha az olan ve sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan toplam 49 il ile Çanakkale ilinin Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri yer almaktadır. Kanunla, gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren hissesi teşviki, bedelsiz yatırım yeri tahsis ve enerji desteği sağlanmaktadır.

Öte yandan, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu gibi kimi vergi kanunlarımızda Ar-Ge indiriminin sağlandığını ve KOSGEB tarafından da işletmelerin teknoloji düzeyinin yükseltilmesi, ürün kalitesinin ve yeni ürünlerin geliştirilmesi, verimliliğin ve yurtiçi-yurtdışı pazarlarda rekabet gücünün artırılmasının sağlanması gibi amaçlarla teknoloji araştırma ve geliştirme desteği sağlandığını görmekteyiz.

3- 5746 SAYILI ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME FAALİYETLERİNİN DESTEKLENMESİ HAKKINDA KANUNLA SAĞLANAN TEŞVİKLER

3.1. Kanunun Kapsamı

Kanun, 12/4/1990 tarihli ve 3624 sayılı Kanunla göre oluşturulan teknoloji merkezleri (teknoloji merkezi işletmeleri) ile Türkiye’deki Ar-Ge merkezleri, Ar-Ge projeleri ve rekabet öncesi işbirliği projeleri ve teknogirişim sermayesine ilişkin destek ve teşvikleri kapsamaktadır. Bilindiği üzere, 3624 sayılı kanunla Araştırma Merkezi, Enstitü, Teknoloji Merkezleri ve Teknoparklar

³ İsmail AYDOĞUŞ, “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Devlet Yardımları”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No: 28, Afyon, 2000, s.3

⁴ Çetin POLAT, “Türkiye’de Uygulanan İhracat Teşvik Politikaları”, E-Yaklaşım, Ekim-2004, Sayı:15

kurulmasına izin verilmiş ve bu yatırımlara kanunun 17. maddesiyle kalkınmada birinci derecede öncelikli bölgelere uygulanan teşviklerden ve Ar-Ge çalışmaları için kimi vergi indirim ve istisnaları gibi teşviklerden yararlanma imkanı tanınmıştır.

3.2. İndirim, İstisna, Destek Ve Teşvik Unsurları

3.2.1. Ar-Ge İndirimi: Kanun kapsamına girenler tarafından (kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan vakıflar tarafından veya uluslararası fonlarca desteklenen Ar-Ge ve yenilik projeleri dahil), gerçekleştirilen Ar-Ge ve yenilik harcamalarının tamamı ile 500 ve üzerinde tam zaman eşdeğer Ar-Ge personeli istihdam eden Ar-Ge merkezlerinde ayrıca o yıl yapılan Ar-Ge ve yenilik harcamasının bir önceki yıla göre artışının yarısı, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 10. maddesine göre kurum kazancının ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 89. maddesi uyarınca ticari kazancın tespitinde indirim konusu yapılabilecektir. Ayrıca bu harcamalar, 213 sayılı Vergi Usul Kanununa göre aktifleştirilmek suretiyle amortisman yoluyla itfa edilip, bir iktisadi kıymet oluşmaması halinde ise doğrudan gider yazılabilecektir. Kazancın yetersiz olması nedeniyle ilgili hesap döneminde indirim konusu yapılamayan tutarın, sonraki hesap dönemlerine devredilip, devredilen tutarların, takip eden yıllarda 213 sayılı Kanuna göre her yıl belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılarak dikkate alınması da düzenlemede yer almıştır.

3.2.2. Gelir Vergisi Stopajı Teşviki: Kamu personeli hariç olmak üzere teknoloji merkezi işletmelerinde, Ar-Ge merkezlerinde, kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan vakıflar tarafından veya uluslararası fonlarca desteklenen ya da TÜBİTAK tarafından yürütülen Ar-Ge ve yenilik projelerinde, teknogirişim sermaye desteklerinden yararlanan işletmelerde ve rekabet öncesi

işbirliği projelerinde çalışan Ar-Ge ve destek personelinin; bu çalışmaları karşılığında elde ettikleri ücretlerinin doktorali olanlar için yüzde doksani, diğerleri için yüzde sekseni gelir vergisinden müstesna tutulmuştur.

3.2.3. Sigorta Primi Desteği: Kamu personeli hariç olmak üzere teknoloji merkezi işletmelerinde, Ar-Ge merkezlerinde, kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan vakıflar tarafından veya uluslararası fonlarca desteklenen ya da TÜBİTAK tarafından yürütülen Ar-Ge ve yenilik projeleri ile rekabet öncesi işbirliği projelerinde ve teknogirişim sermaye desteklerinden yararlanan işletmelerde çalışan Ar-Ge ve destek personeli ile 26/6/2001 tarihli ve 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununun geçici 2 nci maddesi uyarınca ücreti gelir vergisinden istisna olan personelin; bu çalışmaları karşılığında elde ettikleri ücretleri üzerinden hesaplanan sigorta primi işveren hissesinin yarısı, her bir çalışan için beş yıl süreyle Maliye Bakanlığı bütçesine konulacak ödenekten karşılanacaktır. Daha önce, 4691 sayılı kanunun geçici 2. maddesiyle bölgede çalışan araştırmacı, yazılımcı ve Ar-Ge personelinin bu görevleri ile ilgili ücretleri 31/12/2013 tarihine kadar her türlü vergiden müstesna tutulmuştu. Yeni uygulamayla sigorta primi desteği de sağlanmıştır.

3.2.4. Damga Vergisi İstisnası: Bu Kanun kapsamındaki her türlü Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri ile ilgili olarak düzenlenen kâğıtlardan damga vergisi alınmayacaktır.

3.2.5. Teknogirişim Sermayesi Desteği: Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından koşulları taşıyanlara bir defaya mahsus olmak üzere teminat alınmaksızın 100.000 YTL'ye kadar teknogirişim sermayesi desteğinin hibe olarak verilmesi kabul edilmiştir. Aranan koşul ise kanunun 2. maddesinin (e) bendi olarak belirlenmiştir.

(e) bendi teknogirişim sermayesini tanımlamakta olup, tanım; “Örgün öğrenim veren üniversitele- rin herhangi bir lisans programından bir yıl için- de mezun olabilecek durumdaki öğrenci, yüksek lisans veya doktora öğrencisi ya da lisans, yüksek lisans veya doktora derecelerinden birini ön baş- vuru tarihinden en çok beş yıl önce almış kişile- rin, teknoloji ve yenilik odaklı iş fikirlerini, deste- ği veren merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından desteklenmesi uygun bulu- nan bir iş planı çerçevesinde, katma değer ve ni- telikli istihdam yaratma potansiyeli yüksek teşeb- büslere dönüştürebilmelerini teşvik etmek için yapılan sermaye desteği” şeklinde yapılmıştır. Teknogirişim Sermayesi Desteği uyarınca yılı bütçesinde Ar-Ge projelerinin desteklenmesi amacıyla ödeneği bulunan merkezi yönetim kap- samındaki kamu idarelerinin tümü tarafından ya- pılan ödemelerin toplamı, her takvim yılı için 10.000.000 YTL’yi geçemeyecektir. Bu tutarlar, takip eden yıllarda 213 sayılı Kanuna göre her yıl belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırıl- mak suretiyle uygulanacaktır.

3.2.6. Rekabet Öncesi İşbirliği Projelerinde Katkı: Bu projelerde, işbirliğini oluşturan kuruluşların bu işbirliğine yaptıkları katkılar, işbirliği protoko- lünde belirlenen kuruluşlardan biri adına açıla- cak özel bir hesapta izlenecektir. Özel hesaba aktarılan bu tutarlar, harcamanın yapıldığı dö- nemde katkı sağlayan kuruluşların Ar-Ge harca- ması olarak kabul edilecek ve proje dışında baş- ka bir amaç için kullanılamayacaktır. Proje hesa- bında toplanan tutarlar, proje özel hesabı açan kuruluşun kazancının tespitinde gelir olarak dik- kate alınmayacaktır.

3.2.7. Özel Fon Hesabı: Ar-Ge ve yenilik fa- liyetlerinde bulunanların; kamu kurum ve kuru- luşları, kanunla kurulan vakıflar ile uluslararası fonlardan aldıkları destekler özel bir fon hesabın-

da tutulacaktır. Bu fon, 193 sayılı Kanun ve 5520 sayılı Kanuna göre vergiye tabi kazancın ve ilgili yılda yapılan Ar-Ge harcaması tutarının tespitinde dikkate alınmayacaktır. Bu fonun, elde edildiği hesap dönemini izleyen beş yıl içinde sermayeye ilâve dışında herhangi bir şekilde başka bir hesa- ba nakledilmesi veya işletmeden çekilmesi halin- de, zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergiler zi- yaa uğratılmış sayılacaktır.

3.3. Uygulama Ve Denetim Esasları

3.3.1. Şartların Taşındığına İlişkin Tespit Süresi: Bu Kanun kapsamındaki destek ve teşvik unsur- larından yararlananların bu Kanunda öngörülen şartları taşıdıklarına ilişkin tespitlerin en geç iki yıllık süreler itibarıyla yapılması kararlaştırılmıştır.

3.3.2. Destek Personelinin Tam Zaman Eşde- ğeri Sayısına İlişkin Sınır: Kanunda öngörülen gel- ir vergisi stopajı ve sigorta primi işveren hissesi- ne ilişkin teşviklerden yararlanacak olan destek personelinin tam zaman eşdeğeri sayısı, toplam tam zamanlı Ar-Ge personeli sayısının %10’unu geçemeyecektir.

3.3.3. Asgari Ar-Ge Personeli Sayısının Hesa- bı: Bu sayının hesabında fiilen ve tam zamanlı olarak çalışan personelin üçer aylık dönemler iti- barıyla ortalaması esas alınacaktır.

3.3.4. Şartların İhlali Veya Teşvik Ve Destek Unsurlarının Amacı Dışında Kullanılması: Böyle bir durum halinde, zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergiler yönünden vergi ziyayı doğmuş sayıla- caktır. Sağlanan vergi dışı destekler ise 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre ve gecik- me zammı uygulanmak suretiyle tahsil edilecektir.

3.3.5. Mevzuatta Yer Alan Benzer Teşvikler- den Yararlanılamayacağı: Bu Kanun kapsamında- ki indirim, istisna, destek ve teşviklerden yararla- nanlar; 193 sayılı Kanunun 89 uncu maddesinin

birinci fıkrasının (9) numaralı bendi, 5520 sayılı Kanunun 10 uncu maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi ve 29/1/2004 tarihli ve 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun aynı mahiyetteki hükümlerinden ayrıca yararlanamayacaklardır.

3.3.6. Yönetmelik: Bu Kanunun uygulamasına ve denetimine ilişkin usul ve esasların, TÜBİTAK'ın görüşü alınmak suretiyle Maliye Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından birlikte çıkarılacak yönetmelikle belirlenmesi kararlaştırılmıştır.

3.3.7. Yürürlük Süresi: Bu Kanunun 31/12/2023 tarihine kadar uygulanmak üzere, yayımını takip eden ay başında (01.04.2008) yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır.

3.4. Ar-Ge'ye İlişkin Diğer Mevzuatta Yapılan Değişiklikler

Kanun Ar-Ge'ye ilişkin teşvik niteliğinde düzenlemeler içeren kimi kanunlarda da değişiklikler yapmıştır. Bilindiği üzere 193 sayılı kanun ilgili maddesinde, gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden; "mükelleflerin, işletmeleri bünyesinde gerçekleştirdikleri münhasıran yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırma ve geliştirme harcamaları tutarının % 40'ı oranında hesaplanacak "Ar-Ge indirimi" yapabilmesine izin vermektedir. Benzer düzenleme kurumlar vergisine tabi mükellefler için de yapılmış ve aynı şart ve oranda Ar-Ge indiriminin yapılmasına imkan verilmişti. Yeni düzenlemeyle, %40'lık oran %100'e yükseltilmiş olup, her iki kanuna tabi mükellefler araştırma ve geliştirme harcamaları tutarının %100'ü oranında Ar-Ge indiriminden yararlanabileceklerdir. Ancak, yukarıda açıklandığı üzere, 5746 sayılı kanunla sağlanan teşviklerden yararlananlar, bu kanunların aynı mahiyetteki hükümlerinden ayrıca yararlanamayacaklardır.

4- SONUÇ

Ülkemizde çok çeşitli kararname ve kanunlarla teşvikler uygulanmakta ve teşvik amaçlı olarak yayımlanan özel kanunların yanısıra vergi, iş ve sosyal güvenlik kanunları, çeşitli karar ve tebliğlerle de teşviklere ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bu yönüyle, teşviklerin bütünsellikten ve sistemsellikten uzak, dağınık bir şekilde uygulanmakta olduğu, takibinin girişimciler ve uygulayıcılar açısından güçlük arz ettiği görülmektedir. Teşvik düzenlemeleri arasına son olarak Ar-Ge Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun eklenmiştir. Kanun; Ar-Ge ve yenilik yoluyla ülke ekonomisinin uluslararası düzeyde rekabet edebilir bir yapıya kavuşturulması için teknolojik bilgi üretilmesi, üründe ve üretim süreçlerinde yenilik yapılması, ürün kalitesi ve standardının yükseltilmesi, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, Ar-Ge'ye ve yeniliğe yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişinin hızlandırılması, Ar-Ge personeli ve nitelikli işgücü istihdamının artırılmasının desteklenmesi gibi amaçlara yönelik düzenlemeler içermektedir. Bu yönde, olumlu etkilerinin olacağı kuşkusuzdur. Ancak, teşvik uygulamalarının sistemli bir biçimde bir tek kanunda düzenlenmesinin uygulamayı kolaylaştıracağını belirtmekle yetinelim.